

Ecological Senses and The Relationship between Humans and Nature

In the Novel *Dechani*

ผัสสะเชิงนิเวศและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

ในนวนิยายเรื่อง *เดชานี*

Orawan Rithisrithorn

อรวรรณ ฤทธิศรีธร

Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University, Thailand

Corresponding author

e-mail: orawan.ri@bru.ac.th

Received 27-11-2020

Revised 17-08-2021

Accepted 22-09-2021

Abstract

This article aims to analyse the ecological senses in the novel titled *Dechani* written by Daochariya on three issues: 1) the ecological sense of vision—the making of nature as an object of the gaze 2) the ecological sense of hearing—implication of sound and the definition of nature, and 3) the ecological senses of touch and smell—the unstable human body and mind. From the study, it was found that the ecological sense of vision is connected to the making of nature as an object of the gaze as it responds to humans. The ecological sense of hearing is related to 3 features of nature: the auspicious plant, the dangerous plant and the romantic plant. The ecological senses of touch and smell present the transgression which leads to a deviation from the society's discourse on normality by making the human body as something else. In summary this paper reveals that the novel presents the relationship between humans and nature through the experience of ecological senses.

Keywords: senses, ecological senses, humans, nature

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผัสสะเชิงนิเวศในนวนิยายเรื่อง *เดชานี* เขียนโดยดาวจรียาในประเด็นต่อไปนี้ 1) ผัสสะเชิงนิเวศด้านการมองเห็น: การทำให้ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง 2) ผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยิน: นัยของเสียงพูดและการนิยามธรรมชาติ 3) ผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสและการดมกลิ่น: การสั่นคลอนเรือนร่างและภาวะจิตที่เสถียรของมนุษย์ ผลการศึกษาพบว่า ผัสสะเชิงนิเวศด้านการมองเห็นเชื่อมโยงกับการทำให้ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง ซึ่งมีประเด็นการกระทำตอบของธรรมชาติ ผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยินนั้นถูกนำเสนอให้เชื่อมโยงกับการนิยามธรรมชาติ 3 ลักษณะ ได้แก่ พืชมงคล พืชอันตราย และพืชสื่อรัก และผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสและการดมกลิ่นนั้น เป็นการนำเสนอประเด็นการละเมิด ซึ่งก่อให้เกิดการเบี่ยงเบนจากวาทกรรมความปกติของสังคมผ่านการทำให้เรือนร่างของมนุษย์เป็นอื่น โดยสรุปแล้วบทความเรื่องนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ตัวบทแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผ่านประสบการณ์ทางผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ

คำสำคัญ: ผัสสะ ผัสสะเชิงนิเวศ มนุษย์ ธรรมชาติ

บทนำ

พืชในวรรณกรรมจัดเป็นตัวละครมนุษย์ประเภทหนึ่งที่ได้รับการนำเสนอหลากหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นด้านร้ายหรือด้านดี เช่น การนำเสนอภาพของพืชในฐานะชาตกรในบริบทนวนิยายกอธิค (gothic) ในนวนิยายเรื่อง *มฤตยูเขียว* และ *มนุษย์ขึ้นส่วน* (ภาคต่อของ *มฤตยูเขียว*) บทประพันธ์ของ จินตวิทย์ วิวัชรณ์ เช่นเดียวกับ นวนิยายเรื่อง *กลิ่นการเวก* บทประพันธ์ของ พงศกร ที่ฉายภาพต้นการเวกในฐานะบริวารของผีดูดเลือด นอกจากนั้นพืชยังได้รับการนำเสนอในด้านดี กล่าวคือ ในมิติที่สูงส่งงดงาม และศักดิ์สิทธิ์สำหรับมนุษย์ในมิติของพืชประจำถิ่น เช่น *ฤดูดาว* บทประพันธ์ของ พงศกร ที่เสนอต้นเอื้องแสนเพ็ง ดวงวิญญาณที่ถูกสาปให้เป็นกล้วยไม้เพื่อรอคอยพญาเถน ผู้เป็นคนรักให้มารับตัวกลับไปยังสวรรค์

นวนิยายที่นำเสนอพืชเป็นองค์ประกอบหลักที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ *เดชาณี* บทประพันธ์ของ ดาวจรียา โดยตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสาร *สตรีสาร* และรวมเล่มครั้งแรกปี พ.ศ. 2528 ต่อมาในปีเดียวกัน บริษัทก้นตึกนำไปสร้างเป็นละครทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 จากนั้น *เดชาณี* ได้รับการนำไปตีพิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2538 นวนิยายเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องราวของว่านที่ชื่อ 'พญาเดชาณี' ที่ได้รับความนิยมในหมู่นักอ่านที่ชื่นชอบไม้มงคล งามอาจเป็นหนึ่งในนั้น เขาซื้อต้นพญาเดชาณีมาเพื่อบูชาให้เกิดโชคลาภ เมื่อพญาเดชาณียอดดอกแรก งามอาจได้จุดธูปบูชาตามคำแนะนำของผู้ขาย ปรากฏว่า เขาได้รับโชคลาภอย่างไม่คาดฝัน อย่างไรก็ตาม ชีวิตครอบครัวของเขากลับไม่ได้ราบรื่นนัก เมื่อปรารถนาพิศและยอดปรารถน์ ภรรยาและลูกสาววัยแปดขวบของงามอาจเข้าใจผิดว่างามอาจลักลอบมีความสัมพันธ์กับภักดีนี้ เพื่อนร่วมงานของเขา ปรารถนาพิศและงามอาจจึงมีปากเสียงกันและทำให้งามอาจแยกไปนอนกับยอดปรารถน์ พร้อมทั้งนำต้นพญาเดชาณีเข้าไปในห้องเด็กหญิงด้วย คืนต่อมางามอาจและปรารถน์พิศเริ่มจะปรับความเข้าใจกันได้ งามอาจเชื่อว่าเป็นเพราะว่านดลใจให้ครอบครัวเขาสมาสนันท์ ยอดปรารถน์กลับฝันร้ายว่ากลางดอกพญาเดชาณีมีใบหน้าอันน่าสะพรึงกลัวของภักดีนี้โผล่ออกมา คืนต่อมาเด็กหญิงฝันเช่นเดิมอีก ครึ่งนี้กลับมีใบหน้าของชายที่ละม้ายกับภักดีพิศ เจ้านายของแม่ที่ยอดปรารถน์แอบชื่นชม เขาแนะนำตนว่าเป็นพญาเดชาณีนี่ที่สถิตอยู่ในว่าน และจะคอยปกป้องเด็กหญิงจากฝันร้าย หลังจากนั้น ยอดปรารถน์กลับมีอาการประหลาด นั่นคือ ใช้สอยตลอดเวลา และมีอาการทางสมอง ความโชคร้ายของครอบครัวงามอาจยังไม่หมดแค่นั้น เมื่อองค์ปรารถน์ บุตรชายคนโตเผลอให้ยางของว่านเข้าตาทำให้สูญเสียการมองเห็น ในช่วงเวลานั้น มีงานวิจัยเผยแพร่ว่าพญาเดชาณีเป็นพืชมีพิษ งามอาจจึงต้องขายคืนให้กับเจ้าของร้านที่ตนซื้อมาและตัดสินใจพาบุตรทั้งสองไปรักษาตัวที่กรุงเทพฯ

เดชาณี สามารถจัดได้ว่าเป็นนวนิยายแนวสะท้อนสังคมที่เสนอปัญหาเกี่ยวกับความมั่งคั่งในสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่เขียนขึ้นในบริบทสังคมไทยที่ยังคงเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และนำมาเป็นที่พึ่งทางใจ อย่างไรก็ตาม ความโดดเด่นของนวนิยายเรื่องนี้คือ พืชศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว ไม่ได้ถูกนำเสนอให้มีความศักดิ์สิทธิ์เพียงด้านเดียวดังเช่น ต้นเอื้องแสนเพ็ง ใน *ฤดูดาว* แต่พญาเดชาณีในนวนิยายเรื่องนี้นำมาศึกษาครั้งนี้ ยังถูกทำให้มีหลายนิยามผ่านการนำเสนอประสบการณ์ทางผัสสะของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ 4 ด้าน ได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การสัมผัสและการดมกลิ่น กล่าวคือ การมองเห็น พญาเดชาณี หรือการได้ยินเรื่องเล่า/คำพ้องเสียง ที่เกี่ยวข้องกับพืชดังกล่าว ตลอดจนการสัมผัสและการดมกลิ่นพญาเดชาณีมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคม และที่น่าสนใจคือ ผัสสะดังกล่าวได้ "เปิดเปลือย" ความปรารถนาของตัวละคร ซึ่งทำให้นวนิยายเรื่อง *เดชาณี* โดดเด่นกว่านวนิยายเรื่องอื่น ๆ ที่นำเสนอภาพของพืชศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน ประกอบกับยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิเคราะห์นวนิยายเรื่องดังกล่าว ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติกับแง่มุมเชิงผัสสะ ที่นำไปสู่การเปิดเปลือยความปรารถนาของมนุษย์

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับผัสสวิจารณ์และการวิจารณ์เชิงนิเวศ

บทความนี้มุ่งศึกษาผัสสะที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เดชาณี* โดยใช้กรอบทางผัสสวิจารณ์และการวิจารณ์เชิงนิเวศมาเป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

Jiamrattanyoo (2019 : 235-321) ได้อธิบายถึงการศึกษาเกี่ยวกับนัยการสัมผัสในวรรณกรรมในบทความเรื่อง *ผัสสศึกษา และผัสสวิจารณ์: พัฒนาการ แนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยา* โดยได้อธิบายคำสำคัญคำหนึ่งที่เป็นพื้นฐานของกรอบผัสสวิจารณ์ คือคำว่า 'ผัสสศึกษา' ดังนี้ ผัสสศึกษาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ประสาทสัมผัสที่แสดงให้เห็นว่าประสบการณ์ ทักษะ นัยยะและความรู้ในวิถีชีวิตของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นและสั่งสมผ่านระบบสัทญะและพุทธิปัญญาเพียงเท่านั้น แต่สิ่งดังกล่าวยังเกิดขึ้นผ่านร่างกายและ

ผัสสะ ที่มีนัยทางสังคมอย่างน่าสนใจ เช่น กลไกการทำงาน หรือพลวัตที่ซับซ้อน ตลอดจนการต่อเติม จำแนก เชื่อมโยงความหมาย และจัดลำดับแตกต่างกันตามยุคสมัย ผัสสะจึงมี 'บทบาทเป็นสื่อกลางของประสบการณ์และความรู้' ซึ่งวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางของ ผัสสะอีกต่อหนึ่ง นอกจากนั้นการศึกษาผัสสะยังเป็นการทบทวนและวิพากษ์ผัสสะต่ำศักดิ์และผัสสะสูงศักดิ์ในมิติของการจัดลำดับ/จัดระเบียบทางวัฒนธรรม ประเด็นที่น่าสนใจคือ ผัสสะได้ 'เปิดช่องให้แก่การใคร่ครวญ ตั้งคำถาม และเล่นล้อกับคู่ตรงข้าม' ในระบบคิดของมนุษย์ เช่น ศิลปะ/วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ/วัฒนธรรม ตัวตน/สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในขณะที่ผัสสะวิจารณ์คือการมุ่งพิจารณาไปที่การศึกษาผัสสะในตัวตนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ศิลปะ วรรณกรรม หรือปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญกับแง่มุมทางผัสสะที่นำวิธีคิดแบบสหวิทยาการมาใช้ เช่นการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ หรือนัยทางปรัชญา เช่น การร้อยรัดระหว่างผัสสะต่าง ๆ กับวาทกรรมและปรากฏการณ์ทางเพศ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เชื้อชาติ และศาสนา หรือโดยพิจารณาการสร้างเสปประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมในแง่ประสบการณ์ทางผัสสะ

ท้ายบทความ Jiamrattanyoo ได้เสนอแนวทางในการวิเคราะห์วรรณกรรมด้วยแนวคิดผัสสะวิจารณ์ ผ่านการวิเคราะห์เรื่องสั้น ในหัวข้อที่ว่า ความยอกย้อนของผัสสะกับตรรกะของทุนนิยมปิตาธิปไตย: อ่านสุนทรียภาพแบบสะวิงในเรื่องสั้น "คำสอนของชาตาน" ของ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ ซึ่งศึกษาผัสสะที่สัมพันธ์กับระบอบปิตาธิปไตยที่มองเพศหญิงเป็นสินค้าภายใต้การนำเสนอภาษาแบบสะวิง Jiamrattanyoo วิเคราะห์ถึงผัสสะที่ปรากฏในตัวบทโดยเน้นผัสสะด้านการสัมผัส ผัสสะดังกล่าวเสนอผ่านฉากเต้นรำของชายคนหนึ่งและหญิงขายบริการ โดยตีความว่า การเต้นรำเป็นการโอบกอดที่แสดงนัยของการแสดงความเป็นเจ้าของของเพศชายที่มีต่อเพศหญิง เป็นกิริยาทางการเมืองที่ทำให้เพศหญิงเป็น "แรงงานทางผัสสะและทางอารมณ์" ซึ่งแสดงถึงการกดขี่ทางเพศ อย่างไรก็ตาม Jiamrattanyoo เสนอว่าการสัมผัสไม่ได้แสดงให้เห็นอำนาจของเพศชายเท่านั้น หากแต่ชี้ให้เห็นการถลกกลีบของอำนาจผ่านฉากสุดท้าย ที่นิ้วชี้ของชายคนดังกล่าวชูกอยู่หว่างขาของภรรยา ซึ่งอาจมองว่าเป็นการเสนออำนาจเพศชายในการใช้กามารมณ์เป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวฝ่ายหญิง แต่เมื่อพิจารณาการนำเสนอพบว่า ขาของฝ่ายหญิงกลับพลิกมาทับมือของฝ่ายชายจนเป็นเหน็บ แสดงให้เห็นอำนาจของการสัมผัสของฝ่ายหญิงที่อยู่เหนือเพศชาย บทวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่า ผัสสะด้านการสัมผัสถูกนำเสนอให้เป็นเครื่องมือในการทำหายอำนาจของเพศชายอย่างน่าสนใจ

หากพิจารณาตามข้อเสนอของ Jiamrattanyoo ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า มิติเชิงผัสสะสัมพันธ์กับประเด็นเรื่องทุนนิยมและเรื่องเพศ ในแง่ที่ว่าผัสสะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอวิธีคิดในระบบทุนนิยม และนอกจากนั้นผัสสะในวรรณกรรมยังมีบทบาทในการนำเสนอประเด็นการทำหายอำนาจของเพศหญิง เมื่อนำนวนิยายเรื่อง เดชานี มาพิจารณาร่วม เห็นได้ว่า ตัวบทนำเสนอให้เห็นประเด็นผัสสะเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมและประเด็นทางเพศ กล่าวคือ ดาวจรียานำเสนอให้มนุษย์มีประสบการณ์ทางผัสสะต่อธรรมชาติในลักษณะของความปรารถนาครอบครองธรรมชาติในบริบทของการทำให้ธรรมชาติเป็นสินค้าในด้านประเด็นเรื่องเพศนั้น ตัวบทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ทางผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและ การเปิดเปลือยความปรารถนาทางเพศ ซึ่งจะไดวิเคราะห์ในส่วนเนื้อหาต่อไป

ในการศึกษาตามแนวทางผัสสะวิจารณ์มีคำหนึ่งที่ที่น่าสนใจได้แก่ คำว่า 'ผัสสาธมณ' หมายถึง อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เมื่อเกิดประสบการณ์ทางผัสสะ โดยในบทความเรื่อง ทฤษฎีผัสสาธมณ (affect theory) กับการศึกษาวรรณกรรม โดย Phonmuk (2019 : 323-272) ได้เสนอว่า ผัสสาธมณ "มุ่งสื่อถึงปฏิกิริยาทางร่างกาย (ผัสสะ) และภาวะทางจิตใจ (อารมณ์) ไปพร้อมกัน" นอกจากนั้นแนวคิดผัสสาธมณยังได้เปิดพื้นที่ให้แก่วิทยาการอารมณ์ ในลักษณะของการเชื่อมโยงอารมณ์กับประเด็นทางสังคม

กล่าวโดยสรุป ผัสสะวิจารณ์เป็นแนวคิดที่ใช้ศึกษาการนำเสนอผัสสะในวรรณกรรม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเชื่อว่า ผัสสะที่ได้รับการถ่ายทอดในตัวบทนั้นมีนัยที่มากกว่าเรื่องการรับรู้เฉพาะบุคคล เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องผัสสาธมณที่เชื่อว่ามโนทัศน์ทางสังคมอยู่ภายใต้อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ ในบทความนี้จึงมุ่งใช้กรอบคิดทางผัสสะวิจารณ์ในการศึกษาประสบการณ์ทางผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบท ซึ่งผู้เขียนเรียกปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า 'ผัสสะเชิงนิเวศ' และนิยามว่าหมายถึง ความสามารถในการรับรู้การมีอยู่ของธรรมชาติผ่านประสบการณ์ทางผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ได้แก่ ผัสสะด้านการมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส และการดมกลิ่น นอกจากนั้น ผัสสะเชิงนิเวศยังนำมาซึ่งผัสสาธมณเชิงนิเวศอย่างน่าสนใจ อันหมายถึงปฏิกิริยาทางกายและใจที่ก่อเกิดในมนุษย์อันเป็นผลจากการมีประสบการณ์ทางผัสสะกับธรรมชาติ

ผัสสะเชิงนิเวศได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่ในวรรณคดีโบราณ ดังเช่นในวรรณคดีนิราศ ที่กวีบรรยายความรู้สึกเมื่อได้มองเห็น ได้ยิน ดมกลิ่น สัมผัส หรือลิ้มรส ธรรมชาติรอบกาย ดังที่ Sangkhaphanthanon (2013 : 292-293) เสนอไว้ว่า ในวรรณคดีนิราศมีการเชื่อมโยงอารมณ์ของกวีเข้ากับธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติมีส่วนรู้เห็นในอารมณ์ทุกข์สุขของมนุษย์ โดย

ศึกษาในโคลงนิราศหริภุญไชย และ นิราศนรินทร์ ซึ่งวรรณคดีดังกล่าวใช้กลวิธีแบบ “เมฆพุด” ที่หมายถึงการสื่อสารอารมณ์ของกวี โดยใช้ธรรมชาติหรือสิ่งของมาเป็นสื่อ นอกจากนั้นยังมีงานงานวิจัยของ Chitchamnong (1997) เรื่อง *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* โดยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาที่มนุษย์มีต่อธรรมชาตินั้นพบว่า วรรณคดีนำเสนอภาพธรรมชาติที่ดูน่าหวาดกลัว นำมาซึ่งความเสียขวัญของมนุษย์ นอกจากนั้นความรู้สึกแปลกแยกระหว่างมนุษย์และธรรมชาติยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงความโศกเศร้าของมนุษย์

ประเด็นเรื่องผัสสะเชิงนิเวศยังปรากฏในวรรณกรรมปัจจุบัน ดังเช่นการศึกษาของ Pinyomark (2011) เรื่อง *ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย (พ.ศ. 2520-2547)* ที่กล่าวถึงผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยินว่า กวีนิพนธ์มุ่งเสนอให้มนุษย์ ‘ฟัง’ เสียงแห่งความเจ็บของธรรมชาติ ซึ่งมีนัยเป็นของความอ่อนแอระหว่างการฟังที่สื่อถึงเสียงบางประการ และความเจ็บที่หมายถึงการไร้เสียง โดยแท้จริงแล้วผู้ประพันธ์ต้องการสื่อให้เห็นเสียงแห่งความสงบจากธรรมชาติ การฟังเสียงดังกล่าวช่วยให้ใจตื่นรู้ในความงามธรรมชาติและความงามของชีวิต

นอกจากนั้นธรรมชาติยังถูกเชื่อมโยงประเด็นทางผัสสะในงานของ Kaewkallana (2014) เรื่อง *บทพรรณนาในกวีนิพนธ์ไทย: ลีลา ความคิด และการสืบสรรค์* แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติเป็น ‘วัสดุแห่งการแสดงอารมณ์’ ของมนุษย์ ซึ่งหมายถึง เครื่องมือชี้ให้เห็นผลกระทบทางอารมณ์หรือก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจด้วยกลวิธีการประพันธ์ กล่าวคือ กวีใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการระลึกถึงอดีตและมองธรรมชาติด้วยความอ่อนไหว นำไปสู่การเปิดเผยความทรงจำ นอกจากนั้น การอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่โหดร้ายยังนำมาซึ่งความทุกข์โศกของมนุษย์

เห็นได้ว่าในวรรณกรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผู้ประพันธ์มีการนำเสนอประสบการณ์ทางผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอีกลักษณะหนึ่ง โดยสามารถเชื่อมโยงไปถึงแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) ได้อย่างน่าสนใจ

การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่มุ่งเสนอการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ดังที่ Glottfelty (1996 : xviii-xix) ให้คำจำกัดความของการวิจารณ์เชิงนิเวศไว้ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อม แนวคิดดังกล่าวอาจมีคำถามนำไปสู่การวิเคราะห์ธรรมชาติในต้วบท เช่น ธรรมชาติได้รับการนำเสนออย่างไร ฉากธรรมชาติมีบทบาทต่อเนื้อเรื่องอย่างไร เป็นต้น นอกจากนั้น Scheese (as cited in Sangkhaphanthanon, 2013 : 50-51) ยังได้เสนอว่า แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศยังเอื้อต่อการผูกมัด เชื่อมโยง บูรณาการกับทฤษฎีอื่น ๆ เพื่อที่จะเข้าถึงธรรมชาติหรือเรียกได้ว่าเป็นสหวิทยาการ

องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์เชิงนิเวศยังได้รับการนำเสนอผ่านทัศนะของ Sangkhaphanthanon (2013 : 336-337) ซึ่งอธิบายว่าวิธีคิดที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ 2 กระบวนทัศน์ คือการมองว่าธรรมชาติคือหนึ่งเดียวกับมนุษย์และมองว่าธรรมชาติไม่ใช่มนุษย์ และสามารถจัดการได้ การนิยามธรรมชาติในลักษณะของการเชื่อว่าธรรมชาติเรียนรู้ได้และจัดการได้ตนเองเป็นผลพวงนำมาสู่การกดขี่ธรรมชาติ ดังนั้นการวิจารณ์เชิงนิเวศจึงไม่เพียงพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในมิติของความคิดเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการวิเคราะห์การกระทำที่มนุษย์ทำต่อธรรมชาติด้วย

นอกจากนั้น Boonpromkul (2019 : 403, 410) ได้เสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า แนวคิดดังกล่าวพยายามรื้อถอนวิธีคิดเดิมที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติที่มองว่าธรรมชาติคือความมนุษย์ ตลอดจนพยายามเชื่อมโยงธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์เข้าด้วยกัน นอกจากนั้น Boonpromkul ยังกล่าวว่า แม้งานเขียนประเภทสารคดีที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาจเสนอภาพเชิงนิเวศได้ชัดเจน แต่นักวิจารณ์เชิงนิเวศไม่ควรมองข้ามงานเขียนประเภทวรรณกรรม เนื่องจากการใช้วรรณศิลป์นำเสนอธรรมชาติก็มีความสำคัญในการตีความเนื้อหาในเชิงนิเวศ หรือแม้กระทั่งงานเขียนแบบแฟนตาซี ซึ่ง Boonpromkul เสนอว่า “มีศักยภาพในการสื่อสารประเด็นสิ่งแวดล้อมมากกว่างานเขียนประเภทอื่น” เมื่อกลับมาพิจารณานวนิยายเรื่อง *เดชาณี* พบว่า แม้ตัวบทไม่ได้เป็นแนวแฟนตาซีที่ชัดเจน แต่จากการอ่านเชิงสำรวจพบว่า มีการนำเสนอพญาเดชาณีในลักษณะของธรรมชาติที่เหนือจริง เช่น การทำให้พญาเดชาณีมีความศักดิ์สิทธิ์ หรือการเชื่อมโยงพญาเดชาณีกับภาพหลอน เป็นต้น

แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นแนวคิดที่เปิดกว้างต่อความเป็นสหวิทยาการ และสามารถนำแนวคิดทฤษฎีอื่น ๆ เข้ามาวิเคราะห์ร่วมตามความเหมาะสม ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า แนวคิดทางผัสสะและการวิจารณ์เชิงนิเวศมีความสัมพันธ์กันอย่างน่าสนใจ นั่นคือ มนุษย์ตีความหรือนิยามธรรมชาติได้จากประสบการณ์ทางผัสสะและผัสสาสมรรถนะที่เรามีต่อธรรมชาติ นอกจากนั้น การนำเสนอแง่มุมเชิงผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ยังสามารถเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างน่าสนใจ ซึ่งจากการอ่านนวนิยายเรื่อง *เดชาณี* แล้ว ผู้เขียนพบว่าดาวจรยาเสนอประเด็นดังกล่าวอย่างโดดเด่น นั่นคือ ผัสสะเชิง

นิเวศไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือแสดงหรือสะท้อนอารมณ์มนุษย์เท่านั้น แต่ยังมียของการสำแดงอำนาจของธรรมชาติที่กระทำต่อมนุษย์ผ่านประสบการณ์ทางผัสสะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ประเด็นเชิงผัสสะเป็นเครื่องมือซึ่งให้ความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติ โดยคำถามหลักในการวิเคราะห์คือ นวนิยายนำเสนอผัสสะเชิงนิเวศในลักษณะใดบ้าง และผัสสะดังกล่าวเชื่อมโยงกับประเด็นใด ตลอดจนผัสสะเชิงนิเวศที่ปรากฏในตัวละครแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างไร โดยบทความนี้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ผัสสะเชิงนิเวศด้านการมองเห็น: การทำให้ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง 2) ผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยิน: นัยของเสียงพูดและการนิยามธรรมชาติ 3) ผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสและการดมกลิ่น: การสัมผัสคลอนเรือนร่างและภาวะจิตที่เสถียรของมนุษย์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผัสสะเชิงนิเวศด้านการมองเห็น: การทำให้ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง

ประเด็นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผัสสะเชิงนิเวศด้านการมองเห็นที่ปรากฏในนวนิยาย ผลการศึกษาพบว่า พญาเดชาณีถูกทำให้เป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง (gaze) ซึ่งนำเสนอผ่านลักษณะทางกายภาพของพญาเดชาณีและผ่านการจ้องมองของตัวละคร พญาเดชาณีถูกทำให้เอื้อต่อคุณสมบัติทางผัสสะด้านการมองเห็นในลักษณะของการมีความงดงาม นำมาสู่ผัสสะอารมณ์ด้านบวกของมนุษย์เมื่อได้พบเห็น นอกจากนี้ดาวจรียายังเชื่อมโยงความเป็นวัตถุแห่งการจ้องมองกับความคลั่งใคล้หลงใหลของมนุษย์ที่มีต่อพญาเดชาณี โดยมีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

ประเด็นแรก พญาเดชาณีถูกทำให้เป็นวัตถุแห่งการจ้องมองในลักษณะวัฒนธรรมทางสายตา (visual culture) โดยนำเสนอผ่านภาพถ่ายของพญาเดชาณี ซึ่งปรากฏในฉากที่องอาจได้รู้จักพญาเดชาณีเป็นครั้งแรก การทำให้พญาเดชาณีอยู่ในฐานะภาพถ่าย เอื้อต่อการเชิญชวนให้จ้องมองในฐานะบทบาทของการเป็นภาพทางสายตา (visualizing) ภาพถ่ายดังกล่าวก่อให้เกิดผัสสะอารมณ์ด้านบวกต่อองอาจ “ตั้งแต่เกิดมา เขายังไม่เคยเห็นวุ่นชนิดใดที่สวยงาม สง่ามีชีวิตชีวาทรงเสน่ห์พลาญภาพอย่างล่ำลึก ชวนให้ไขว่คว้ามาครอบครองอย่างนี้มาก่อนเลย” (Daochariya, 1995 : 5) ซึ่งดาวจรียาเน้นให้เห็นอำนาจของวัฒนธรรมสายตาว่า “แม้จะเป็นเพียงภาพที่เจ้าของวุ่นให้ดูเป็นตัวอย่างนั้นก็ตาม เขาจ้องมองภาพนั้นไม่วางตาเป็นเวลานาน...นานเท่าที่จะนานได้” (Daochariya, 1995 : 5)

หากมองอย่างผิวเผิน ภาพถ่ายอาจเป็นเพียงภาพจำลองจากภาพจริงโดยใช้กลไกทางเทคโนโลยี แต่หากพิจารณาภาพถ่ายในฐานะภาพเสมือนจริง (simulacra) ทำให้เกิดนัยที่น่าสนใจ ภาพเสมือนจริงตามความหมายของโบดริยาร์ดหมายถึง “ภาวะที่ภาพจำลองหรือรูปจำลองเป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับความจริงที่มีต้นกำเนิดหรือเป็นตัวแทนอยู่” (Chantavanich, 2012 : 298) ซึ่งทำให้เห็นประเด็นสำคัญ กล่าวคือ การวิเคราะห์ภาพถ่ายพญาเดชาณีในฐานะภาพเสมือนจริง ก่อให้เกิดนัยของความล้าจริงหรือความจริงที่ล้นเกิน โดยตัวละครทำให้ภาพถ่ายพญาเดชาณีเป็นอิสระจากภาพจำลองของพืชต้นหนึ่ง แต่มีคุณสมบัติที่มากกว่านั้น นั่นคือ ภาพถ่ายของพญาเดชาณีถอยห่างจากการเป็นภาพจำลองพืชไปสู่การกลายเป็นเครื่องมือกระตุ้นผัสสะอารมณ์ของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าการจ้องมองภาพเสมือนจริงของธรรมชาติมีอำนาจในการตรึงความรู้สึกและก่อให้เกิดความปรารถนา

ประเด็นที่สอง นอกจากการทำให้วัตถุแห่งการจ้องมองผ่านภาพเสมือนจริงแล้ว พญาเดชาณียังมีบทบาทในการถูกจ้องมองผ่านฉากเหตุการณ์ที่สำคัญ ซึ่งดาวจรียาเน้นการบรรยายลักษณะภายนอกที่งดงามของพญาเดชาณีที่ชวนให้จ้องมอง นำมาสู่การก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางใจและทางกายแก่ตัวละคร ตัวอย่างเช่น ฉากที่องอาจมองเห็นพญาเดชาณีผลิบานเป็นครั้งแรก ตัวบทเสนอให้เขาเกิดผัสสะอารมณ์ด้านบวกให้ลักษณะของความตื่นตาตื่นใจ

แล้วพญาเดชาณีก็ผลิบานอ่อนสีเขียวยาวใสประดุจใบหยกบาง ๆ โผล่พ้นพุ่มน้ำขึ้นมาให้เห็นในยามอรุณของวันหนึ่งองอาจ
 ลิงโลดจนสงบอารมณ์ไม่อยู่ เขาเรียกลูกเมียเสียงขรมให้มาดู
 “สวยดีนี่” ปรางทิพย์ก็อดตื่นตาตื่นใจไม่ได้ ที่เห็นใบไม้งามผุดขึ้นจากน้ำ ผิดจากไม้ชนิดอื่นทั่วไปที่เพาะพันธุ์จากดิน
 “เหมือนใบไม้แก้วเลย สวย...สวยจริง ๆ”

(Daochariya, 1995 : 28)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า การมองเห็นพญาเดชาณีผลิบานถูกทำให้เชื่อมโยงกับปฏิกิริยาของมนุษย์ในลักษณะ “ลึงโลด” และ “สงบอรรถไม่อยู่” นอกจากนั้น การเชื่อมโยงกับ ‘หยก’ และ ‘แก้ว’ ซึ่งเป็นของมีค่าและงดงามในสายตามนุษย์กับความงามของพญาเดชาณี แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงความงามที่ชวนจ้องมองของธรรมชาติกับสิ่งล้ำค่าในสายตามนุษย์

ฉากที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำให้พญาเดชาณีเป็นวัตถุแห่งการจ้องมองคือ ฉากที่ภคินีพบพญาเดชาณีเป็นครั้งแรก ซึ่งในฉากนี้ดาวจรียาทำให้พญาเดชาณีเป็นวัตถุแห่งความคลั่งไคล้ไหลหลง (fetish) ผ่านการบรรยายความปรารถนาของภคินี นอกจากนั้นการนำเสนอปฏิกิริยาทางกายของภคินีก็มีความน่าสนใจ

ภคินีจ้องมองพญาเดชาณีท่ามกลางมวลไม้อื่นด้วยความพิศวงงงจนอย่างตะลึงหลงจนลืมตัวเธอรู้สึกเหมือนว่าพญาเดชาณี
พลัวไบแผ่ว ๆ เหมือนจะยั่วเย้ากึ่งหักทลาย สีเขียวหยกเรืองรองเปล่งประกายประหลาด เร่งเร้าให้เกิดความปรารถนายากที่จะระงับ
ท่ามกลางบรรยากาศครึ้มเยือกเย็น เหมือนจะสะกดให้ทุกอย่างทั้งมวลอยู่ในภวังค์
ภคินีรู้สึกสะท้านไปทั่วร่าง [...]

(Daochariya, 1995 : 61)

จากฉากข้างต้น เห็นได้ว่าดาวจรียาแสดงถึงความปรารถนาอย่างแรงกล้าของภคินีเมื่อจ้องมองพญาเดชาณี ผ่านคำว่า ‘เร่งเร้าให้เกิดความปรารถนายากที่จะระงับ’ และสามารถเรียกปฏิกิริยาทางกายของภคินีได้ว่าเป็น ‘ผัสสาการ’ โดย Panagia, (2009 : 2-31 as cited in Jiamrattanyoo, 2019 : 280-282) ได้ให้ความหมายของผัสสาการว่า หมายถึง แรงกระตุ้นที่เกิดในร่างกายที่ไม่ได้จำกัดเพียงอวัยวะส่วนหนึ่ง ในชั่วขณะที่เกิดผัสสาการก่อให้เกิดการชะงักของการรับรู้โลก ซึ่งเปิดพื้นที่ให้แก่การจัดสรรขึ้นใหม่ของความสัมพันธ์ ผัสสาการจึง “มีศักยภาพในการก่อกระบวนการภาพตัวแทน ระบอบการรับรู้ และภาวะอัตตบุคคลที่ถูกกำหนดหรือยึดเยียดให้แก่เรา”

เห็นได้ว่า การบรรยายผัสสาการของภคินีเมื่อได้มองพญาเดชาณี เป็นการทำให้มนุษย์ ‘รู้สึกสะท้านไปทั่วร่าง’ หรือเกิดผัสสาการเมื่อมีประสบการณ์ทางผัสสะเชิงนิเวศ ที่เป็น ‘ความฉับพลันทางผัสสะ’ (immediacy of the sensuous) ซึ่งก่อให้เกิดการชะงักการรับรู้ความเป็นไปของสิ่งรอบตัวผ่านคำว่า ‘เหมือนจะสะกดให้ทุกอย่างทั้งมวลอยู่ในภวังค์’ นอกจากนั้น ดาวจรียายังแสดงให้เห็นว่า แรงกระตุ้นจากการมองเห็นพญาเดชาณีไม่ได้ทำปฏิกิริยาต่อดวงตาเท่านั้น หรือกล่าวได้ว่าการมองด้วยตาของมนุษย์ไม่ได้เกิดปฏิกิริยาเพียงการมองเห็นแต่ยังก่อให้เกิดประสบการณ์ทางผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสในเชิงอุปลักษณ์ผ่านการใช้ภาษาว่า ‘สะท้านไปทั่วร่าง’ เหตุที่กล่าวว่า เป็นการสัมผัสในเชิงอุปลักษณ์เพราะพญาเดชาณีไม่ได้สัมผัสร่างกายของภคินีจริง ๆ หากแต่เป็นการสัมผัสที่ภคินีจินตนาการเมื่อได้มองเห็น หรืออาจเรียกว่า ‘จินตนาการทางผัสสะ’ การมองเห็นของภคินีในฉากนี้จึงวิพากษ์มนุษย์ในลักษณะที่การทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุแห่งความคลั่งไคล้ไหลหลงผ่านการจ้องมอง

สามารถกล่าวได้ว่า เมื่อตามมนุษย์จ้องมองธรรมชาติ ธรรมชาติจึงได้ทำปฏิกิริยาสนองกลับมนุษย์ ก่อให้เกิดการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้กระทำ-ผู้ถูกกระทำขึ้นมาใหม่ จากแรกที่มนุษย์เป็นผู้กระทำ (จ้องมอง) ต่อธรรมชาติ กลายเป็นธรรมชาติเป็นผู้กระทำ (สัมผัสในเชิงอุปลักษณ์) ต่อมนุษย์ การจ้องมองธรรมชาติแล้วรู้สึกสะท้านหรือมีอารมณ์ปรารถนา และการบรรยายให้บรรยายกาศ ‘เหมือนจะสะกดให้ทุกอย่างทั้งมวลอยู่ในภวังค์’ เป็นการนำเสนอจินตนาการทางผัสสะที่ทำให้ผัสสาการที่มีต่อธรรมชาติเป็นภาวะล้นเกิน ซึ่งการทำให้ล้นเกินแสดงให้เห็นการจัดวางมนุษย์ให้อยู่ฝ่ายอารมณ์ เป็นการรื้อถอนคู่ตรงข้ามที่ว่ามนุษย์เป็นฝ่ายเดียวกับเหตุผล ขณะที่ธรรมชาติเป็นฝ่ายเดียวกับอารมณ์ ประเด็นนี้สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดคู่ตรงข้ามระหว่างมนุษย์และธรรมชาติดังที่ Warren (1993 : 267) กล่าวถึงคู่ตรงข้ามดังกล่าวไว้ว่า มีการแยกเหตุผลออกจากอารมณ์อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันก็มีการจัดตำแหน่งสิ่งตรงข้ามกันอย่างน่าสนใจ เช่น จิตใจกับร่างกาย วัฒนธรรมกับธรรมชาติ มนุษย์กับธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้นเห็นว่าในฉากดังกล่าวเป็นการเสนอให้เห็นว่า ธรรมชาติเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความเป็นมนุษย์ที่ไม่ได้อยู่ฝ่ายเดียวกับเหตุผล ตรงข้ามมนุษย์สามารถย้ายที่มายู่ฝั่งเดียวกับอารมณ์ผ่านการมีประสบการณ์ทางผัสสะต่อธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป ดาวจรียาทำให้พญาเดชาณีเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง ทั้งการนำเสนอในรูปแบบภาพเสมือนจริงและต้นไม้จริง ประเด็นนี้เชื่อมโยงกับผัสสะด้านการมองเห็น ผัสสะดังกล่าวแสดงถึงอำนาจธรรมชาติในการเปิดเปลือยความปรารถนาของมนุษย์ กล่าวคือ การเสนอให้พญาเดชาณีมีความงดงาม น่าตื่นตาตื่นใจยามจ้องมองสนับสนุนกิเลสของมนุษย์ที่ต้องการสิ่งสวยงามมาเป็นของตนเอง ประเด็นนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในลักษณะที่ว่า มนุษย์ถือตนว่ามีอำนาจเหนือกว่า

ธรรมชาติในลักษณะของการเป็นผู้จ้องมองและครอบครองธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันอำนาจดังกล่าวกลับเผยให้เห็นกิเลสของมนุษย์ในลักษณะของความโลภและการตกเป็นทาสของการจ้องมอง

ผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยิน: หัยของเสียงพูดและการนิยามธรรมชาติ

ประเด็นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยิน การได้ยินในบทความนี้ ไม่ได้หมายถึงการได้ยินเสียงของธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นการได้ยินเรื่องราวหรือคำเรียกชื่อธรรมชาติ ผัสสะดังกล่าวเชื่อมโยงกับเสียงพูดของมนุษย์ที่เปล่งออกมาเพื่อนิยามธรรมชาติ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ประเด็นแรก เสียงเล่าเรื่องศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ นำเสนอผ่านการสร้างให้ตัวละครอาจได้ยินเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ของพญาเดชาณีจากพ่อค้าขายต้นไม้ ที่เล่าว่าพญาเดชาณีเป็นต้นไม้ให้โชค “เขาว่าพ่อได้มาเท่านั้นเขาถูกรางวัลที่ชิงโชคกันทาง ที.วี. เลย นำแปลกใหม่ละ เขาส่งสลากสินค่าไปใบเดียวแท้ๆ ได้รางวัลทองคำแท่งตั้งครึ่งกิโล” (Daochariya, 1995 : 4-6) จากฉากนี้ เมื่อฟังแล้วทำให้ห้องอาจเกิดปฏิกิริยาทางกาย “องอาจรู้สึกขนลุกเกรียวด้วยความศรัทธา” (Daochariya, 1995 : 4) นำมาสู่การนิยามพญาเดชาณีว่าเป็นพืชมงคล ทำให้ตัวละครตัดสินใจซื้อพญาเดชาณีเพื่อความร่ำรวย อันเป็นค่านิยมแบบบริโภคนิยม ดังนั้นเห็นได้ว่า การได้ยินเสียงเล่าเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ นำมาสู่การคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตน และสามารถกล่าวได้ว่า ผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยินในประเด็นนี้นอกจากทำให้เห็นว่าเสียงพูดหรือเสียงเล่าเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพญาเดชาณีทำให้มนุษย์เกิดปฏิกิริยาทางกายแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าเสียงพูดดังกล่าวนำมาซึ่งความปรารถนาครอบครองพญาเดชาณีเนื่องจากตอบสนองสังคมบริโภคนิยมที่เน้นผลประโยชน์เรื่องเงินตรา ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยินเผยให้เห็นความปรารถนาที่เชื่อมโยงกับบริบทสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่หรือแสดงให้เห็นสังคมบริโภคนิยม

ประเด็นที่สอง เสียงเล่าเรื่องโรมานซ์ของธรรมชาติ นำเสนอผ่านผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยินที่เชื่อมโยงกับเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับความรักของหนุ่มสาว กล่าวคือ ตัวละครอิทธิเดชได้ยินเรื่องเล่าที่ว่า พญาเดชาณีเป็นพืชเพศชายที่มีดินเพศหญิงคู่กันคือ ต้นเสนห์ภาคินยา และหากผู้ใดมีพญาเดชาณีไว้ในครอบครองจะทำให้พบเนื้อคู่ “นั่นเขาสำหรับคนโสดเลี้ยงนะฮะ จะได้มีคู่เร็วๆ” (Daochariya, 1995 : 135) เสียงพูดดังกล่าวส่งผลต่อความคิดของอิทธิเดชในฉากที่เขาได้พบกับ ‘ภาคินี’ ผู้มีเชื้อคล้ายคลึงกับเสนห์ภาคินยา ทำให้ “อิทธิเดชเกือบจะเก็บความชื่นชมไว้ไม่มิด เมื่อได้ยินว่าหล่อนชื่อ ภาคินี [...] ช่างเป็นชื่อที่คุ้นหู และไพเราะเหมาะสมกับหล่อนอะไรเช่นนั้น (Daochariya, 1995 : 247) นั่นทำให้อิทธิเดช ‘อ่าน’ ภาคินีในฐานะของเนื้อคู่ของตนตามที่เคยได้ยินเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อว่าพญาเดชาณีจะบังดาลเนื้อคู่ให้ ดังนั้นการได้ยินเรื่องเล่าดังกล่าวจึงทำให้เขานิยามว่าพญาเดชาณีเป็นพืชสื่อรัก “อิทธิเดชไม่อยากจะเชื่อเลยเมื่อคิดสืบเนื่องต่อไปว่า พญาเดชาณีเป็น ‘สื่อ’ ชักนำเขาไปที่นั่นแท้ ๆ [...] และช่างกระไรเลยที่ชื่อของหล่อนก็ช่างละม้ายแม่นยำกับชื่อของเจ้าหญิงพญาเดชาณีเข้าเสียอีก (Daochariya, 1995 : 326) ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า ผัสสะด้านการได้ยินที่นำเสนอผ่านอิทธิเดชมีอำนาจในการชี้นำความคิดของมนุษย์

ประเด็นที่สาม คำพ้องเสียงของชื่อธรรมชาติ ดาวจรียาตั้งชื่อพืชสำคัญที่เป็นองค์ประกอบหลักของเรื่องราว ‘พญาเดชาณี’ ประเด็นที่น่าสนใจคือ ชื่อ ‘พญาเดชาณี’ ที่ปรากฏในนวนิยายไม่ได้มีนัยของในระดับคำเท่านั้น หากแต่ชื่อดังกล่าวยังถูกทำให้มีนัยของผัสสะทางการได้ยิน ผ่านการทำให้เป็นคำพ้องเสียงและผ่านการสร้างให้ตัวละครสนทนาในหัวข้อของชื่อพญาเดชาณี ซึ่งคำพ้องเสียงมีนัยของการได้ยินอย่างเห็นได้ชัด ส่วนการสนทนามีความเชื่อมโยงกับผัสสะดังกล่าวเช่นกัน ดังในฉากที่องอาจและอิทธิเดชสนทนาเรื่องชื่อของว่านดังกล่าว

“[...] ชื่อเขาหมายถึงเจ้าแห่งไฟ หรืออำนาจแห่งไฟ อะไรทำนองนั้นแหละฮะ”

“เอ...ถ้าอย่างนั้น” อิทธิเดชทำท่าครุ่นคิด “มันน่าจะเป็นอันตรายมากกว่านะ เพราะไฟมันร้อนนี่ หรือไงฮะ ผมคุยเล่นๆ นะฮะ”

(Daochariya, 1995 : 134)

จากฉากดังกล่าวเห็นได้ว่า ตัวละครทั้งสองสนทนาเกี่ยวกับชื่อ และอิทธิเดชก็ครุ่นคิดไปตามเสียงที่ได้ยิน เห็นได้ว่า คำว่า ‘เดช’ จากชื่อพญาเดชาณีนั้น มีตัวละคร 2 ตัวที่ตีความไปในทิศทางต่างกัน นั่นคือ อิทธิเดชเสนอว่าเสียงคำว่า ‘เดช’ มีนัยด้านลบ ในขณะที่องอาจเห็นว่าเสียงเดียวกันนั้นมีนัยด้านบวก ดังนั้นเมื่อพิจารณาเชิงผัสสะ เห็นว่า คำว่า ‘เดช’ เป็นคำพ้องทั้งเสียงและรูปที่สร้างความหลากหลายเมื่อได้ยิน

อย่างไรก็ตามเมื่อภายหลังนักวิจัยพบว่าพญาเดชาณีเป็นพืชมีพิษจึงตั้งสมณนามให้เป็น พญาเดชาณี ที่เป็นคำพ้องเสียงกับ พญาเดชาณี “อย่าไปเรียกมันว่าพญาเดชาณีเลย ขอให้เรียกเสียใหม่ว่าเป็น ‘ภยา’ ที่แปลว่าอันตราย...ภอส่าเกา ยอักษ์สระอา เรียกมันว่าเป็น ‘ภยาเดชาณี’ จะถูกต้องที่สุด” (Daojariya, 1995 : 317) ซึ่งเป็นการนิยามพญาเดชาณีในฐานะพืชอันตรายผ่านคำพ้องเสียง ข้อสังเกตคือ จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นผลสารมณด้านลบของผู้พูดที่มีต่อธรรมชาติผ่านการแทนพญาเดชาณีว่า ‘มัน’ การทำให้พ้องเสียงแสดงให้เห็นการหลกนัยอันเกิดจากผัสสะด้านการได้ยินและแสดงให้เห็นการตระหนักถึงอำนาจของธรรมชาติเนื่องจาก คำว่า ‘พญา’ แสดงถึงความยิ่งใหญ่ที่มีต่อมนุษย์ และ ‘ภยา’ แสดงถึงอำนาจในการคุกคามมนุษย์

กล่าวโดยสรุป การนำเสนอผัสสะเชิงนิเวศด้านการได้ยิน เป็นการแสดงให้เห็นนัยของเสียงที่มนุษย์พูดถึงธรรมชาติ โดยแฝงด้วยการนิยามธรรมชาติใน 3 ลักษณะ ได้แก่ พืชมงคล พืชอันตราย และพืชสื่อรัก ประเด็นนี้เป็นการแสดงให้เห็นความสำคัญของผัสสะด้านการได้ยิน กล่าวคือ ผัสสะดังกล่าวนำไปสู่การนิยามธรรมชาติให้มีความหลากหลาย ซึ่งการนิยามดังกล่าวแสดงถึงอำนาจมนุษย์ในการสร้างภาษาขึ้นมาตามนิยามธรรมชาติตามใจตน แต่มองอีกมุมหนึ่งพบว่า การกระทำดังกล่าวไม่ได้แสดงให้เห็นอำนาจของมนุษย์ในทางเดียว ในอีกด้านยังเป็นการบ่งบอกถึง ‘ความเปราะบางของผัสสะด้านการได้ยิน’ ที่ไม่สามารถชี้เฉพาะเจาะจงว่า พญาเดชาณีให้คุณหรือโทษ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ดาวจรียาเปิดพื้นที่ให้อำนาจของธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถนิยามได้อย่างแน่นอนผ่านผัสสะด้านการได้ยิน

ผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสและการดมกลิ่น: การสั่นคลอนเรือนร่างและภาวะจิตที่เสถียรของมนุษย์

ประเด็นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสและการดมกลิ่นที่มีนัยของการสั่นคลอนเรือนร่างและภาวะจิตที่เสถียรของมนุษย์ กล่าวคือ การสัมผัสและการดมกลิ่นเป็นผัสสะที่แสดงถึงบางส่วน of ธรรมชาติได้เข้าไปทำปฏิกิริยาภายในร่างกายมนุษย์ ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดการเบี่ยงเบนจากมาตรฐานสังคมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

1. ผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัส: การสั่นคลอนเรือนร่างปกติของมนุษย์

ดาวจรียาเสนอให้เห็นว่า ประสบการณ์ทางผัสสะด้านการสัมผัสที่มนุษย์มีต่อธรรมชาตินำมาสู่การสั่นคลอนของเรือนร่างมนุษย์ ดังที่นักวิจัยรายงานไว้ว่า “ยางของมันสามารถทำให้ผิวหนังธรรมดาเป็นแผลไหม้พุพองได้ ถ้าถูกบริเวณที่เป็นแผลอยู่แล้วก็จะเปื่อยลุกลาม หายยาก ถ้าเข้าตัวก็อาจตาบอดได้” (Daojariya, 1995 : 313-314) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อมนุษย์สัมผัสบางส่วนของธรรมชาติอาจก่อให้เกิดการทำลายสภาพร่างกายที่ปกติให้กลายเป็นความไม่ปกติ กล่าวได้ว่า การนำเสนอผัสสะด้านการสัมผัสมีนัยของการละเมิดพรมแดนที่ธรรมชาติกระทำต่อมนุษย์ กล่าวคือ ดาวจรียานำเสนอให้ยางของพญาเดชาณีเข้าไปทำปฏิกิริยาภายในเนื้อเยื่อของร่างกายมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดการสั่นคลอนเรือนร่างปกติ พืชของพญาเดชาณีที่เกิดจากผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสถูกต่อยำผ่านการนำเสนอให้ตัวละครองค์ปรางค์ได้รับพิษจากยางของพญาเดชาณี

จังหวะเดียวกับที่ยุงตัวหนึ่งบินโฉบเข้ามาใกล้ แล้วมันก็เสียวหลักบินเฉียวเข้ามาปะทะกับยวงยงนั้น เหมือนถูกแรงดึงดูดมหาศาล ก่อนจะถลาร่วงลงมานับหน้าท้องแห่งแรกของเด็กชายพอดิบพอดี
องค์ปรางค์หลับตาไปด้วยสัญชาตญาณ แต่ก็เข้าไปนิดเดียว ม่านตาของเขาปิดรวบเอาเจ้ายุงเคราะห์ร้ายนั้นเข้าไว้ทั้งตัว

(Daochariya, 1995 : 294)

เมื่อยางของพญาเดชาณีเข้าสู่ภายในดวงตาขององค์ปรางค์ เป็นผลให้ “ดวงตาของเขาแดงก่ำและบวมเป่ง แสบจะท่าผลมะนาวเขื่อง ๆ ขึ้นมาในทันที และใบหน้าซีดนั้นก็พลันบวมพองเป็นสีม่วงคล้ำขึ้นมาทันตา ทำให้เขาดูเป็นอัมปลักษณ์น่าเกลียดน่าชังไปทันควัน” (Daochariya, 1995: 296) จากตัวบทพบว่า ดาวจรียานำเสนอให้มนุษย์ที่สัมผัสยางของพญาเดชาณีมีใบหน้าแปรจากปกติ ซึ่งเป็นการทำให้เรือนร่างที่เสถียรของมนุษย์สั่นคลอน โดยเน้นย้ำประเด็นดังกล่าวผ่านการเทียบเคียงดวงตาของมนุษย์กับ ‘ผลมะนาวเขื่อง ๆ’ นั้น เป็นการท้าทายความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่ง่ายต่อการถูกคุกคามโดยการสัมผัสธรรมชาติ และเป็นการตั้งคำถามกับระบบคิดแบบมนุษย์เป็นใหญ่ นอกจากนั้นดาวจรียายังนำเสนอความล้นเกินของผัสสะผ่านการบรรยายที่ว่า “เด็กชายรู้สึกเหมือนดวงตาข้างนั้น ถูกหิมะทลงด้วยเหล็กแหลม เขาแผดเสียงร้องออกมาด้วยความเจ็บปวดประหนึ่งว่าจะขาดใจตายไปเดี๋ยวนั้น” (Daochariya, 1995: 294) การทำให้ความเจ็บปวดเป็นภาวะล้นเกินเช่นนี้ แสดงให้เห็นอำนาจของธรรมชาติที่สำแดงต่อมนุษย์

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ตัวบทแสดงให้เห็นว่า ผัสสะทางการสัมผัสเชื่อมโยงกับผัสสะทางการมองเห็นในลักษณะที่ว่า การที่ ยางเข้าสู่ดวงตาของยอดปรางค์และทำให้เขาสูญเสียการมองเห็น เป็นการทำให้เห็นว่า เมื่อธรรมชาติเข้าสู่ร่างกายมนุษย์ทำให้ มนุษย์สูญเสียกระบวนการทางผัสสะอย่างหนึ่งไป ประสบการณ์ทางผัสสะเชิงนิเวศทางการมองเห็นที่นำมาสู่ผัสสะมณีนับว่าใน ตอนแรกของเรื่องกลับถูกทำลายเมื่อธรรมชาติเข้าสู่เรือนร่างของมนุษย์ ซึ่งตอกย้ำอำนาจของธรรมชาติที่กระทำต่อมนุษย์ใน อีกลักษณะหนึ่ง

2. ผัสสะเชิงนิเวศด้านการดมกลิ่น: ความวิกลจริตและปมเอติปัส

ดาวจรียาเสนอให้ตัวละครยอดปรางค์ดมกลิ่นสารระเหยของพญาเดชาณีเข้าไปในร่างกาย ดังนั้นผัสสะด้านการดมกลิ่นจึง มีนัยของการละเมิดอีกลักษณะหนึ่ง โดยดาวจรียานำเสนอผ่านปฏิกิริยาของมนุษย์เมื่อได้รับพิษจากการดมกลิ่นสารระเหยดังกล่าว ว่ามีอาการคล้ายคลึงกับผู้ที่ติดเชื้อพิษและมีการประสาทหลอน “ผู้ป่วยจะอ่อนเพลีย ซุปซิด เบื่ออาหาร เป็นหวัดเรื้อรัง น้ำมูก น้ำตาไหล น้ำหนักลดลง มีอาการประสาทหลอนถึงกลิ่นคาว (Daojariya, 1995 : 313-314) เห็นได้ว่า การนำเสนอการละเมิดของ ธรรมชาติที่มีต่อร่างกายมนุษย์ผ่านประสบการณ์ทางผัสสะเชิงนิเวศด้านการดมกลิ่นนั้น เป็นการทำให้มนุษย์เบี่ยงเบนออกจากวาท กรรมปกติและทำให้กลายเป็นอื่น ผ่านการทำให้มนุษย์มีภาวะเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยดาวจรียาเน้นย้ำความผิดปกติ ทางจิต ดังจะเห็นจากการนำเสนอปฏิกิริยาของยอดปรางค์หลังดมกลิ่นพญาเดชาณี ซึ่งประเด็นนี้มีความน่าสนใจนอกเหนือจากการ นิยามว่าพิษทำให้มนุษย์เสียสติ เนื่องจากมีนัยเชิงจิตวิเคราะห์ที่สมควรนำมาพิจารณา หลายประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก การนำเสนอท่าทางตอนดมกลิ่น ดาวจรียาเสนอให้ยอดปรางค์รู้สึกหอมกลิ่นพญาเดชาณี และสุดดมเข้าไป

เด็กหญิงกระโดดทั้งตัวโครมลงบนเตียง ดิ้นทุรนทุราย ในขณะที่ตัวที่ออกแรงสุดกลิ่นที่หอมอบอวลโชยชายอยู่น้อยอย่าง เต็มที่ หลอนสุด...สุด...และสุดจนแทบหายใจหายคอไม่ทัน หลอนแทบจะสลักแต่หลอนก็ไม่หยุดยั้งที่จะสุด จนใบหน้าที่ยังแวววาว บิดเบี้ยว เหงือก เริ่มคลายลงกล้ำเนื้อทุกส่วนคลายจากอาการเกร็งตึงเมื่อบีบรัด ความเจ็บปวดทั้งมวลก็คลี่คลายลงด้วยอย่างช้า ๆ แต่ทว่าแน่นอน แน่หนอนว่า อาการนั้นต้องหายอย่างสิ้นเชิง และแน่นอน...เมื่อมันหาย ใบหน้าของเด็กหญิงก็เปี่ยมสุขขาวนวลอย่าง คนที่หลับสนิทและฝันดี

หลอนระบายลมหายใจแรงและครวญครางออกมาโดยไม่รู้ตัว ในขณะที่พญาเดชาณิดันงามเหนือศีรษะ ทอดปลายกิ่งใบ ไน้มลงมาสัมผัสหลอนแล้ว ๆ เหมือนจะปลอบประโลม

(Daochariya, 1995 : 181)

จากที่กล่าวมาอาจมองอย่างผิวเผินว่าเป็นการเสนอผลจากการได้รับพิษตามที่นักวิจัยกล่าวว่า “ผู้รับสารพิษครั้งแรก ๆ จะ มีอาการทรมาณทุรนทุราย เพราะร่างกายยังไม่คุ้นและปรับตัวไม่ทัน” (Daojariya, 1995 : 313) แต่เมื่อพิจารณาจากภาษาที่ใช้แล้ว พบว่า ท่าทางขณะดมกลิ่นจนกระทั่งพิษเข้าสู่ร่างกายนั้น ดูเหมือนการบรรยายความสุขทางเพศของเด็กวัยแปดขวบ ได้แก่ ความ เจ็บปวดในลักษณะ ‘เกร็งตึงเมื่อบีบรัด’ สื่อถึงความเจ็บปวดในลักษณะของการร่วมเพศของเด็กที่ยังเป็นพรหมจรรย์ หรือการ ‘ระบายลมหายใจแรง’ และ ‘ครวญคราง’ แสดงถึงความสุขทางเพศ ซึ่งเมื่อพิจารณาวัยแปดขวบของยอดปรางค์ ตามจาริตแล้วยังไม่ ถึงวัยที่สมควรจะร่วมเพศ หากพิจารณาจากคำกล่าวของฟรอยด์ที่เชื่อว่า มนุษย์มีความต้องการทางเพศตั้งแต่ยังเป็นทารกนั้น (Manit, 2016 : 22) แสดงให้เห็นว่า แรงขับทางเพศของเด็กที่ปกติแล้วจะถูกปิดกั้นไว้ และจะแสดงออกในวัยที่เหมาะสมได้ถูกเผย ออกมาก่อนเวลาดังกล่าวเมื่อมีประสบการณ์ทางผัสสะเชิงนิเวศด้านการดมกลิ่น

ประเด็นที่สอง การนำเสนอเหตุการณ์หลังดมกลิ่น หลังจากที่ได้รับพิษเข้าสู่ร่างกายแล้วดาวจรียานำเสนอการเปิดเผยปมในจิต ใต้สำนึกของยอดปรางค์สองลักษณะได้แก่ ปมความกลัวและปมความปรารถนา ซึ่งมีนัยของปมเอติปัสที่หมายถึง ปมในจิตใต้สำนึก ของมนุษย์ที่มีความเป็นปฏิกิริยากับพ่อ แม่เพศเดียวกัน และมีความเสน่หากับพ่อแม่ต่างเพศ ดังที่ Young (2001 : 3-4) กล่าวว่า ในวัยเด็กเราจะรักพ่อหรือแม่ที่เป็นเพศตรงข้ามและจะรู้สึกด้านลบต่อพ่อหรือแม่เพศเดียวกับเรา

แม้ปมเอติปัสจะมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและลูกชายมากกว่าความสัมพันธ์อื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามในนวนิยาย เรื่องนี้แสดงให้เห็นปมดังกล่าวในรูปแบบความสัมพันธ์ทั้ง พ่อกับลูกสาว และแม่กับลูกสาว ดังที่จะวิเคราะห์ต่อไปนี้

ด้านปมความกลัวนั้น ดาวจรียาเสนอให้หลังจากที่ดมกลิ่นสารระเหยของพญาเดชาณีเข้าสู่ร่างกายแล้ว ยอดปรางค์ฝันร้าย ว่า กลางยอดพญาเดชาณีมีใบหน้าของภคินี ผู้หญิงที่ท้องอาจ พ่อของยอดปรางค์แอบมีใจให้ ทำให้ยอดปรางค์วิตกว่าภคินีจะมา แย่งพ่อไป โผล่ออกมาและหมายจะทำร้ายเธอ

หล่อนโหมหน้าลงมา...ต่ำลง...ต่ำลง...ด้วยท่าที่มั่วร้าย ยอดปรางค์ตัวแข็งทื่อ หล่อนกระดกกระถอยไปไหนไม่ได้เลยด้วยความกลัวสุดขีด [...] ไบหนั้นนั้นโหมต่ำลงมามาก ดวงตาประสงคร้ายนั้นแผ่แววเจ้าเล่ห์เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ มันกลิ้งกลอกหยอกเย้าราวกับจะทำให้เด็กหญิงเป็นบ้า [...] ก้านใบพญาเดชาณีไขว่คว้าซุลมุลนวลตัวตบปลายกิ่งเข้าหาเด็กหญิง บ้างรัดคอ รัดแขน รัดกาย รัด...รัด...รัด...แน่น...แน่น...แน่น เด็กหญิงตาเหลือกลานด้วยความกลัวระคนเจ็บปวด หล่อนพยายามดิ้นรนและเปล่งเสียงเป็นครั้งสุดท้าย [...]

(Daochariya, 1995 : 120-121)

ภคินีเป็นหญิงสาวที่ยอดปรางค์วิตกว่าจะมีสถานะเป็น ‘แม่’ คนใหม่ แทนแม่บังเกิดเกล้า ประเด็นนี้เมื่อนำกรอบปมเอติปฐมาพิจารณา และตีความว่าภคินีเป็นแม่ในแฟนตาซีทางความคิดของเธอที่แสดงออกมาในรูปของความฝันแล้วนั้น การที่ยอดปรางค์ฝันว่าภคินีที่อยู่ในสถานะแม่ในเชิงอุปลักษณ์มีบุพนาหวั เห็นได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของแม่ผู้มีองคชาต (phallic mother)¹ ดอกย้ำความหวาดกลัวในใจยอดปรางค์ หรือกล่าวได้ว่าเป็นฝันแบบวิตกกังวล (dream of anxiety) การฝันถึง ‘แม่ในเชิงอุปลักษณ์’ ในลักษณะของศัตรูที่จะมาทำร้ายตน นอกจากแสดงให้เห็นปมความกลัวแล้ว ยังแสดงให้เห็นการแสดงออกซึ่งความเป็นปฏิกิริยาที่ยอดปรางค์มีต่อ ‘แม่ในเชิงอุปลักษณ์’ ดังในฉากที่เธอพบกับภคินีในโลกความจริงแล้วแสดงวาทะกริ้วราวราดอันเนื่องมาจากความกลัวว่าภคินีจะมาทำร้ายตนเหมือนในฝัน “ไป...ไปให้พ้นนะ อีผีบ้า” (Daochariya, 1995 : 242)

ด้านปมความปรารถนา ดาวจรียาเสนอให้หลังจากที่ยอดปรางค์ฝันร้าย วันรุ่งขึ้นเธอได้พบกับ อิทธิเดช เจ้านายของแม่ ที่มีบุคลิกที่ทรงพลังนำมาสู่ความปลื้มปิติที่ได้พบเขา “เด็กหญิงหน้าบาน รู้สึกถูกใจบุรุษผู้นี้อย่างบอกไม่ถูก ท่าทางเขาใจดี คุยสนุก และก๊ออย่างน่าทึ่ง หล่อนพอใจที่จะได้นั่งอิงแอบมารดา คอยฟังเขา มองเขาทุกอิริยาบถ” (Daochariya, 1995 : 131) ในคืนนั้นหลังจากได้ดมกลิ่นกลิ่นพญาเดชาณีแล้วเธอฝันร้ายถึงภคินีอีกครั้ง แต่ครั้งนี้มี ‘พญาเดชาณี’ เจ้าชายแห่งวานพญาเดชาณีมาปลอมใจ นำเสนอใจที่ดาวจรียาสร้างสรรคให้พญาเดชาณีมีหน้าเหมือนอิทธิเดชราวคนเดียวกัน (จะวิเคราะห์ในลำดับถัดไป) ดาวจรียาเสนอให้ยอดปรางค์ ฝันว่าได้รัยรักรับพญาเดชาณีนับสวรรค์ ซึ่งมีนัยของการร่วมเพศ

ยอดปรางค์ถอนหายใจยาว หลับตาพริ้ม พร้อมกับความรู้สึกว่าตัวของหล่อนเบาหวิวล่องลอยขึ้นจากพื้น แล้วเคลื่อนไหวระเือยไปในบรรยากาศที่หอมหวาน แสงหวานด้วยเสียงเพลงบรรเลงแผ่ว ๆ มาจากทุกทิศทาง [...] ยอดปรางค์รัยรัสร่าสนสนุกสนานเสียงดนตรีเหนียวเหนียวไหลท่วมหน้าท่วมตัวหล่อนเสียจนเปี่ยมขึ้น

(Daochariya, 1995 : 190)

จากตัวบทที่ยกมา มีการใช้คำที่สื่อให้เห็นนัยของการร่วมเพศและความสุขทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายให้ยอดปรางค์ ‘หลับตาพริ้ม’ อย่างเป็นสุข และมีความรู้สึกถึงความ ‘เบาหวิวล่องลอย’ และการรัยรัรที่นำมาสู่ความ ‘เหน็ดเหนื่อย’ ด้วยสภาพร่างกายที่มี ‘เหนียวไหล’ จน ‘เปี่ยมขึ้น’

เมื่อพิจารณาการบรรยายรูปร่างหน้าตาของพญาเดชาณีและอิทธิเดชในมุมมองของยอดปรางค์ พบว่าตัวบทนำเสนอให้ยอดปรางค์ให้ความสำคัญกับ ‘เครา’ ของตัวละครดังกล่าว ถึง 3 ครั้ง “ไบหนั้นนั้นงดงามเหมือนภาพปั้น ผิวหน้าขาวผ่องเรื่อรองตัดกับแนวเคราเขียวครีมนองข้างแก้ม และริมฝีปากสีสด คิ้วดำดำได้รูป ดวงตาคมเป็นประกายมีอำนาจประหลาดราวกับมิใช่มนุษย์ธรรมดา” (Daochariya, 1995 : 141-142) “เด็กหญิงจำแนวเขียวครีมนองข้างแก้มนั้นได้เสมอ สีเขียวตัดกับริมฝีปากสีสดอย่างเด่นชัด” (Daochariya, 1995 : 230) หรือในการเน้นย้ำ “เขาผู้มีร่างสูงตรง งามสง่า ไบหนั้นคมเข้ม มีแนวเคราเขียว มีริมฝีปากสีสด” (Daochariya, 1995 : 244)

หากมองในแนวคิดเรื่อง ‘ชน’ ที่เสนอว่า ชนในร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นชนส่วนใดก็ตามแสดงถึงความพร้อมที่จะร่วมเพศหรือโยงโยไปถึงอารมณ์ทางเพศ ดังที่ Wongyannava (2014 : 102) เสนอว่า ร่างกายที่ไร้ผมหรือขนแสดงถึงความไร้สถานะและอารมณ์ทางเพศ ดังนั้นหากนำบทบรรยายการให้ความสำคัญของเคราในมุมมองของยอดปรางค์เข้ามาพิจารณา พบว่า เคราเป็นเส้นขนชนิดหนึ่ง และการนำเสนอให้ยอดปรางค์ให้ความสำคัญกับเคราของชายที่ตนชื่นชม เป็นการเน้นย้ำความปรารถนาทางเพศที่เธอมีต่อพญาเดชาณี และเมื่อมองย้อนกลับไปที่ประเด็นแรงขับทางเพศของเด็ก นอกจากตัวบทจะนำเสนอผ่านการบรรยายท่าทางตอนดมกลิ่นของยอดปรางค์ที่อุปลักษณ์กับการร่วมเพศแล้ว ตัวบทยังนำเสนอผ่านความฝันเรื่องเพศ (sexual dreams)

¹ แม่ผู้มีองคชาต (phallic mother) หรือแม่ผู้มีอำนาจเท่าเทียมพ่อ และมีพลังไม่ต่างจากเพศชาย (Chaochuti, 2016 : 191)

เมื่อพิจารณาว่าที่แตกต่างกันของยอดปรางค์และอิทธิเดช ชายที่เธอปลื้มและจินตนาการผ่านความฝันว่าเขาคือพญาเดชาณี และสังเกตการที่ยอดปรางค์เชื้อฟังอิทธิเดช (ในโลกความจริง) และพญาเดชาณี (ในโลกความฝัน) ทุกอย่าง สามารถตีความได้ถึงความสัมพันธ์แบบพ่อ-ลูกสาวในเชิงอุปลักษณ์ ดังนั้นการฝันว่าได้รวมเพศกับพญาเดชาณีที่หน้าเหมือนอิทธิเดช จึงเป็นการสะท้อนความปรารถนาแบบปมเอดิปัสของมนุษย์โดยมี ‘กลืน’ ของธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการเผยความปรารถนาดังกล่าว อาจมองได้ว่า พญาเดชาณี/อิทธิเดช เป็นตัวแทนของพ่อในอุดมคติ ที่ยอดปรางค์สร้างขึ้นในใจเพื่อชดเชยพ่อในชีวิตจริงที่ทำให้เธอรู้สึกกังวลว่าจะมีผู้มาแย่งความรักไป ซึ่งดาวจรียาได้ใช้กลวิธีแบบการเกริ่นการณ (foreshadowing) เพื่อปูพื้นให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวและความรู้สึกอ้างว้างที่ยอดปรางค์ได้รับจากกองอาจ การเกริ่นการณดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นถึงการถ่ายทอดความปรารถนาของยอดปรางค์จากพ่อในชีวิตจริง (กองอาจ) มาเป็นพ่อในอุดมคติ (อิทธิเดช) เมื่อพิจารณาแล้วเห็นได้ว่า ดาวจรียาได้นำเสนอให้เห็นปัญหาของครอบครัวยอดปรางค์ผ่านผัสสะเชิงนิเวศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ธรรมชาติในนวนิยายเรื่องนี้มีบทบาทในการตีแผ่ปัญหาครอบครัวและเผยความปรารถนาทางเพศอย่างน่าสนใจ

จากการศึกษาพบว่า การนำเสนอผัสสะเชิงนิเวศด้านการดมกลิ่น แสดงให้เห็นการทำให้มนุษย์เบี่ยงเบนจากมาตรฐานในมิติของความวิกลจริตและความปรารถนาแบบปมเอดิปัส ซึ่งความเบี่ยงเบนดังกล่าวนำไปสู่ความเป็นอื่น กล่าวคือ ความวิกลจริตเป็นการเบี่ยงเบนออกจากวาทกรรมความปกติ และความปรารถนาแบบปมเอดิปัสเป็นการเบี่ยงเบนจากวาทกรรมความสัมพันธ์ชายหญิง ซึ่งปมเอดิปัสที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ เป็นการเผยความเป็นปฏิบัติต่อผู้เป็นแม่ในเชิงอุปลักษณ์ และแสดงความปรารถนาต่อพ่ออย่างน่าสนใจ นอกจากนี้เมื่อมองตามข้อเสนอของ Attel (2017 : 25) ที่ว่า“กลืนเป็นประตูสู่ความปรารถนาขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งความปรารถนาในสิ่งที่อยู่ห่างไกล สิ่งที่คุณเคย สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งแปลก และสิ่งทั้งดงาม ทั้งหมดสร้างแรงบันดาลใจให้เราตั้งแต่นักคิดเผ่าพันธุ์” แสดงให้เห็นว่า ผัสสะเชิงนิเวศด้านการดมกลิ่น ที่นำเสนอผ่านตัวละครยอดปรางค์นั้นเป็นเครื่องมือในการเผยให้เห็นความปรารถนาดั้งเดิมของมนุษย์ที่ถูกเก็บกดไว้ภายใต้กรอบวัฒนธรรมหลัก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Kaewkallana ที่เสนอว่า ธรรมชาติเป็น ‘วัสดุแห่งการแสดงอารมณ์’ หรือเครื่องมือในการสื่อให้เห็นอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งในประเด็นผัสสะเชิงนิเวศด้านการดมกลิ่นในบทความนี้นั้น พบว่า ธรรมชาติเป็นมากกว่าการเครื่องมือสื่ออารมณ์ในระดับผิวเผิน เช่น เศร้า สุข เปียกเหงา เป็นต้น แต่ธรรมชาติที่ตัวบทนำเสนอผ่านพญาเดชาณีนั้นเป็นเครื่องมือในการสำแดงอารมณ์ความปรารถนาในระดับจิตใต้สำนึกของมนุษย์และยังสั่นคลอนจิตใจมนุษย์ผ่านการทำให้มนุษย์สร้างจินตนาการผ่านความฝันเพื่อตอบสนองความปรารถนาของตน

สรุปแล้ว การนำเสนอผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสและการดมกลิ่นเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในลักษณะที่ว่า ผัสสะดังกล่าวเป็นการทำให้มนุษย์และธรรมชาติหลอมรวมกันในลักษณะที่ธรรมชาติละเมิดพรมแดนร่างกายมนุษย์ ผ่านการเข้าสู่เรือนร่างของมนุษย์ ดังเช่น ยางของพญาเดชาณีเข้าตาของยอดปรางค์ และกลิ่นของพญาเดชาณีระเหยเข้าสู่ร่างกายของยอดปรางค์ ซึ่งดาวจรียาเสนอให้เป็นการคุกคามที่ธรรมชาติกระทำต่อมนุษย์และนำมาสู่การก่อภาวะระเบียบที่ดำรงอยู่ในสังคม นอกจากนี้การสัมผัสและการดมกลิ่นในเรื่องมีนัยที่สอดคล้องกับสังคมทุนนิยม กล่าวคือ พืชของพญาเดชาณีทำให้ผู้ที่ได้รับเกิดความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ นำมาสู่การเป็น “ผู้ไร้สมรรถภาพในโลกทุนนิยม” ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์นิยมธรรมชาติที่เป็นภัยในระบบทุนนิยมว่าเป็นพืชมีพิษ อย่างไรก็ตามผัสสะเชิงนิเวศด้านการสัมผัสและการดมกลิ่นได้แสดงให้เห็นร่างกายและจิตใจของมนุษย์เปราะบางและง่ายต่อการถูกสั่นคลอนโดยธรรมชาติ

สรุป

บทความเรื่องนี้เป็นการศึกษาประสบการณ์ทางผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติหรือ ‘ผัสสะเชิงนิเวศ’ ซึ่งดาวจรียาแสดงนัยของผัสสะ 3 มิติใหญ่ ๆ คือ การเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง นัยของเสียงพูด และการสั่นคลอนเรือนร่างและภาวะจิตที่เสถียรของมนุษย์ ทั้ง 3 มิตินั้นแสดงให้เห็นการตั้งคำถามกับอำนาจของมนุษย์ ทั้งอำนาจในการเป็นผู้กระทำผ่านการจ้องมอง อำนาจในการใช้ภาษาเพื่ออธิบายธรรมชาติ และความเสถียรของร่างกายและจิตใจมนุษย์

ผลการศึกษาครั้งนี้ต่อยอดงานวิจัยของ Chitchamnong เรื่อง *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* Pinyomark เรื่อง *ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย (พ.ศ. 2520-2547)* และ Kaewkallana *บทพรรณนาในกวีนิพนธ์ไทย: ลีลา ความคิด และการสืบสรรค์* ในมิติของการตีความประสบการณ์ทางผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติในมิตินัยทาง

สังคม โดยบทความนี้พิจารณาว่า ผัสสะเชิงนิเวศเป็นมากกว่าการรับรู้การมีอยู่ของธรรมชาติแล้วก่อให้เกิดผัสสาธรรมในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนั้นผลการศึกษายังสอดคล้องกับทวิเคราะห์ของ Jiamrattanyoo เรื่อง *ความยอกย้อนของผัสสะกับตรรกะของทุนนิยมปิตาธิปไตย: อ่านสุนทรียภาพแบบสะวิงในเรื่องสั้น “คำสอนของชาตาน” ของ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์* ในมิติที่ว่าประสบการณ์ทางผัสสะได้รับการนำเสนอให้นัยของการยอกย้อนและถกกลับอำนาจของผู้กระทำ-ผู้ถูกกระทำ ในที่นี้คือ การแสดงให้เห็นว่าผัสสะเชิงนิเวศที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติในด้านการมองเห็น-การได้ยิน-การสัมผัส-การดมกลิ่น ไม่ใช่เพียงการแสดงออกถึงอำนาจของมนุษย์ในการกระทำต่อธรรมชาติเท่านั้น แต่ผัสสะดังกล่าวยังแสดงให้เห็นอำนาจของธรรมชาติในการวิพากษ์ความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่ง่ายต่อการถูกสั่นคลอนทางร่างกายและจิตใจโดยธรรมชาติ

การนำแนวคิดผัสสวิจารณ์มาใช้ในการศึกษาการนำเสนอผัสสะที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ เปิดพื้นที่ในการช่วยอธิบายนัยของผัสสะให้มีความหมายหลากหลายขึ้น นอกจากนั้นผัสสวิจารณ์ยังเป็นเครื่องมือในการอ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ในมิติหนึ่งที่น่าสนใจ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์ธรรมชาติในลักษณะของการพยายามเข้าไปครอบงำธรรมชาติ ทั้งผ่านการจ้องมองและผ่านภาษา ในขณะที่เดียวกันธรรมชาติยังได้แสดงให้เห็นการพยายามเข้าไปต่อรองทางอำนาจผ่านการคุกคามมนุษย์ และสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ ตัวบทนำเสนอว่า ธรรมชาติมีบทบาทแสดงให้เห็นปมทางจิตใต้สำนึกของตัวละคร ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว ดาวจรียาแสดงให้เห็นว่าผัสสะเชิงนิเวศเป็นสื่อกลางในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติและเปิดพื้นที่ให้การตั้งคำถามกับอำนาจของมนุษย์

References

- Aftel, M. (2017). *Lok Renlap Khong Klin Hom*. [Fragrant: The Secret Life of Scent]. (Ekyat, P. Trans.). Bangkok: Open worlds. (In Thai)
- Boonpromkul, P. (2019). Ecocriticism: *Niwet Wichan Wannakam Thammachat Singwaetlom Lok*. [Ecocriticism: Literature, Nature, Environment and World]. In Chotiudompant, S. (Ed.), *Nawa Withi: Withi Witthaya Ruam Samai Nai Kansueksa Wannakam*. [New Way: The Contemporary Methodology on Literature Studies], pp. 375-438, Bangkok: Siam. (In Thai)
- Chantavanich, S. (2012). *Thruesadi Sangkhomwitthaya*. [Theory of Sociology]. 5th ed. Bangkok: Chulapress. (In Thai)
- Chaochuti, T. (2016). *Pom I Di Pat Lae Prakasit Khong Pho Nai Khanglang Phap Kap Chua Fadin Salai*. [Oedipus Complex and The Father Decree in khang lang phap and Chua Fa Din Sa Lai]. In Chotiudompant, S. (Ed.), *Thokthiang Rueang Khunkha*. [Debate about Value], pp 183-222, Bangkok: Siam. (In Thai)
- Chitchamnong, D. (1997). *Khunkha Lae Laksana Den Khong Wannakhadi Thai Samai Rattanakosin Tonton*. [The literary values and characteristics of early Ratanakosin literature]. Bangkok: Thammasat University Press. (In Thai)
- Daochariya. (1995). *Dea-cha-nee*. 2nd ed. Bangkok: Dokya. (In Thai)
- Glottfelty, C. (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens: University of Georgia Press.
- Jiamrattanyoo, A. (2019). *Phatsa Sueksa Lae Phatsa Wichan Phatthanakan Naeokhit Thruesadi Lae Withi Witthaya*. [Sensory studies and sensory criticism: development, theory and methodology]. In Chotiudompant, S. (Ed.), *Nawa Withi: Withi Witthaya Ruam Samai Nai Kansueksa Wannakam*. [New Way: The Contemporary Methodology on Literature Studies], pp. 237-321, Bangkok: Siam. (In Thai)
- Kaewkallana, N. (2014). *Bot Phannana Nai Kawiniphon Thai Lila Khwamkhith Lae Kan Suep San*. [The Description in Thai Poetry: Style, Thinking and the creative perpetuation]. 2nd ed. Bangkok: Thammasat University Press. (In Thai)
- Manit, P. (2017). *Pom Adi Pat Nai Nithan Pae Ro*. [Oedipus Complex in Perrault's Tale]. 2nd ed. Bangkok: Academic Work Publishing Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)

- Phonmuk, C. (2019). *Thruetsadi Phat Sa Rom Kap Kansueksa Wannakam*. [affect theory and literature studies]. In Chotiudompant, S. (Ed.), *Nawa Withi: Withi Witthaya Ruam Samai Nai Kansueksa Wannakam*. [New Way: The Contemporary Methodology on Literature Studies], pp. 325-372, Bangkok: Siam. (In Thai)
- Pinyomark, K. (2011). *Thammachat Nai Kawiniphon Thai Ruam Samai Phoso 2520- 2547*. [Nature in Thai Contemporary Poetry (1977-2004)]. Bangkok: Inthanin Press. (In Thai)
- Sangkaphanthanon, T. (2013). *Wannakhadi SiKhiao Krabuan That Lae Wathakam Thammachat Nai Wannakhadi Thai*. [Ecocriticism in Thai Literature]. Bangkok: Nakhorn. (In Thai)
- Warren, K. J. (1993). Introduction to Ecofeminism. In Warren, K. J. & John, C. (Ed.), *Enveronmental philosophy: From Animal Rights to Radical Ecology*, pp 253-267, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Wongyannava, T. (2014). *Muea Chan Mai Mi Khon Chan Chueng Pen Sinlapa*. [When I do not have hair, I am art]. Bangkok: sm-thaipublishing. (In Thai)
- Young, R., M. (2001). *Oedipus Complex. Ideas in Psychoanalysis*. Icon Books UK.